

เมื่อรำผีฟ้ากับแพทย์สมัยใหม่ช่วยกันรักษาเชื้อหุ้มสมองอักเสบ

บทสัมภาษณ์ นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์

สัมภาษณ์โดย : วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์

ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร สารคดี ฉบับที่ ๑๘๐ ปีที่ ๑๕ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓

ตีพิมพ์ซ้ำใน *H Healthy* บทสัมภาษณ์คัดสรรจาก ๒๐ ปีสารคดี วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ บก.

สำนักพิมพ์ Openbooks หน้า ๑๑๔-๑๓๗

หมู่บ้านชนพื้นเมือง อาฟริกา...

เล่ากันว่า เมื่อหมอฝรั่งมิชชันนารีเดินทางไปเผยแพร่ศาสนาและรักษาชนเผ่าพื้นเมืองที่ห่างไกล ความเจริญในอาฟริกา หมอมิชชันนารีต้องแปลกใจที่ชาวพื้นเมืองเมื่อป่วยไข้จะไม่สนใจกับคำถามที่คนทั่วไปมักจะถามหมอว่า "เขาป่วยเป็นโรคอะไร" แต่กลับต้องการหาคำอธิบายให้ได้ว่า "ทำไมต้องเป็นเขาที่ไม่สบาย"

การแพทย์แผนปัจจุบันอาจตอบคำถามแรกได้ว่า เป็นโรคที่เกิดจากเชื้อโรค เป็นมะเร็ง หรือเป็นโรคหัวใจ แต่คำถามที่สอง "ทำไมต้องเป็นเขา ทำไมไม่เป็นคนอื่น หรือทำไมต้องเป็นตอนนี้" การแพทย์แผนปัจจุบันยากที่จะให้คำตอบที่จับใจทุกคนได้ เพราะเป็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมคือเกี่ยวข้องกับระบบวิถีคิด ความเชื่อและการให้ความหมาย ซึ่งย่อมแตกต่างกันหลากหลายไปในแต่ละสังคม ชนพื้นเมืองเหล่านี้เชื่อว่าโรคภัยไข้เจ็บเป็น "เคราะห์กรรม" ที่เกิดขึ้นโดยเจตน์จำนงค์ของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่บงการความเป็นไปของสรรพสิ่ง คำถามที่ว่า "ทำไมต้องเป็นเขาที่ไม่สบาย" จึงต้องหาคำตอบจากหมอผีหรือคนทรงจึงรู้ได้...

มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา...

มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดนับเป็นสถาบันการศึกษาชั้นนำของโลก คณะแพทยศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดนี้เป็นคณะแพทยศาสตร์ที่มีชื่อเสียงที่สุดในโลก เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัยและให้บริการการแพทย์สมัยใหม่ที่ก้าวหน้ากว่าที่ไหน ๆ แต่ที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ในบริเวณที่เรียกว่า ฮาร์วาร์ด สแควร์ ซึ่งเป็นย่านการค้าติดกับมหาวิทยาลัยกลับมีสถานพยาบาลที่รักษาโรคด้วยการแพทย์แบบต่างๆ ตั้งแต่การนวดทั้งแบบจีน อินเดีย และญี่ปุ่น การกดจุด ฟังเข็ม นุ่งสมาธิรักษาโรค วิเคราะห์โรคจาก โหงวเฮ้ง อ่านลายมือ สมุนไพร ธรรมชาติบำบัด ไปจนถึงร้านขายอุปกรณ์สำหรับการเช่นบวงสรวง เครื่องใช้ในพิธีบูชายันต์ และคู่มือการทำคุณไสยและมนต์ดำ เปิดให้บริการอยู่ทั่วไป...

ทุกวันนี้ วงการแพทย์เริ่มตระหนักว่า ในสังคมหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็สังคมแบบดั้งเดิมหรือสังคมสมัยใหม่จะมีระบบการแพทย์ที่หลากหลายเสมอ ทั้งนี้เพราะ ไม่มีการแพทย์ระบบใดที่จะมีความสมบูรณ์แบบและพร้อมสรรพในตัวของมันเอง สามารถอธิบายและให้คำตอบกับโรคภัยไข้เจ็บทุกอย่างได้อย่างเบ็ดเสร็จ แม้กระทั่งการแพทย์แผนปัจจุบันซึ่งถือเอาชีววิทยาเป็นหัวใจสำคัญในการอธิบายโรคก็ไม่สามารถ

ตอบคำถามได้หมด เพราะบางอย่างเป็นเรื่องของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของมนุษย์ที่เข้ามากำหนด ความหมายและความเป็นไปของปรากฏการณ์ความเจ็บป่วย

ดังนั้น สังคมทั่วโลกจึงมีการแพทย์มากกว่าหนึ่งระบบดำรงอยู่เสมอ ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นความ หลากหลายในการรักษาโรคที่ดำรงอยู่เพื่อตอบสนองกับความสลับซับซ้อนของปัญหาสุขภาพของมนุษย์ที่มี ทั้งมิติทางร่างกาย จิตใจ สังคม วัฒนธรรม และนิเวศวิทยา

คุณหมอโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ อดีตหมอชนบทที่ได้คลุกคลีกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเชื่อ ของชาวบ้าน ได้พบเห็นทั้งความทุกข์และภูมิปัญญาชาวบ้านมาเป็นเวลาช้านาน ก่อนที่จะข้ามพรมแดน ความรู้จากแพทยศาสตร์ไปเรียนต่อระดับปริญญาเอกด้านมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด จน กลายเป็นนักวิชาการไม่กี่คนที่มีความเข้าใจในศาสตร์ทั้งด้านสังคมและวิทยาศาสตร์

วันนี้ คุณหมอโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ในฐานะของหัวหน้าโครงการศึกษาความหลากหลายของ วัฒนธรรมสุขภาพในสังคมไทย กำลังมาเล่าจากประสบการณ์ชีวิตจริงว่า ทำไมสังคมจึงมีระบบการรักษา โรคมากกว่าหนึ่งทางเลือกดำรงอยู่เสมอ

สารคดี :

แรงบันดาลใจที่ทำให้คุณหมอเปลี่ยนมาสนใจเรื่องวัฒนธรรมสุขภาพจนถึงกับไปเรียน ต่อระดับ ปริญญาเอกด้านมานุษยวิทยา คงเริ่มมาจากความสนใจการแพทย์พื้นบ้านในชนบท

ดร.โกมาตร:

ครับ ผมจบแพทย์จากจุฬาฯ ก็ไปเป็นแพทย์ฝึกหัดที่โรงพยาบาลมหาราช จ.นครราชสีมา อยู่ ๑ ปี หลังจากนั้นก็ไปทำงานเป็นหมออนามัยที่โรงพยาบาลชุมพวงอีก ๓ ปี ตอนนั้นก็สนใจสุขภาพในวิถีของ ชาวบ้าน คือผมสนใจเรื่องมนุษย์กับวัฒนธรรมอยู่พอสมควร พอไปทำงานพัฒนาสาธารณสุขในชนบท เรา ก็ไปพบเห็นวิถีของชาวบ้าน ที่เค้าจัดการกับเรื่องสุขภาพอนามัยเอง ซึ่งน่าสนใจ

สารคดี :

มีตัวอย่างอะไรที่คุณหมอไปพบเห็น

ดร.โกมาตร:

ผมเคยรับคนไข้ที่โดนงูกัดเท้า ขณะไปจับปลาตอนฝนตก กัดที่โคนนิ้วเท้า เค้าก็ตั้งแล้วเอามาที่ โรงพยาบาล มันเป็นงูเห่าขนาดใหญ่ เรายังรักษาตามที่เรียนมา คือทำแผลทุกวัน แต่แผลมันบวมมากจน เกรงว่าเลือดจะไปเลี้ยงส่วนปลายเท้าไม่ได้ ปลายเท้าก็จะเน่า เราก็ต้องเอาเม็ดกรีดเพื่อที่จะให้หนังที่บวมตึง จนรัดเส้นเลือดให้แยกออก เลือดจะได้ไหลมาเลี้ยงที่ปลายเท้าได้ แล้วก็ตัดเนื้อที่ตายออกทุกวัน

สารคดี :

นี่คือวิธีการรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบัน

ดร.โกมาตร:

ใช่ครับ แต่รักษาอยู่ ๓ วัน แท้ก็บวมขึ้นทุกวัน เราก็ไม่รู้ว่าจะตัดไปถึงไหน ญาติผู้ป่วยก็มาขอว่าจะเอาสมุนไพรรักษาได้ไหม ซึ่งหมอส่วนใหญ่ถ้าโดนถามแบบนี้มักจะ ไม่ยอม คือเราจะไม่เชื่อถือของพื้นบ้าน แต่ผมก็อนุญาต แต่ก็กำชับไม่ให้ทายาถูกบริเวณบาดแผล เพราะอาจทำให้ติดเชื้อ จำได้ว่าญาติผู้ป่วยทายาสมุนไพรตรงรอบ ๆ แผลที่บวมตอนราว ๆ สี่ทุ่ม พอรุ่งเช้าผมมาดูแผล ปรากฏว่าแผลที่บวมยุบลงหมดเลย ซึ่งพอเราเจอกับเหตุการณ์แบบนี้มันก็บอกอะไรบางอย่างกับเราว่ายาหรือเภสัชสารทั้งหลายนั้น มันไม่ได้มีอยู่แต่เฉพาะในห้องยาของเรา มันมีอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านด้วย แต่ว่าเราไม่รู้จักมันมากกระตุ้นให้เราคิดว่าการรักษาแบบพื้นบ้านที่มีอยู่กับชาวบ้าน มันจะใช้ได้หรือเปล่า มันจะมีอะไรบ้างที่จะช่วยให้ชาวบ้านพึ่งตัวเองได้มากขึ้น ในเรื่องสุขภาพหรือความเจ็บป่วย

สารคดี :

ตอนที่เข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้านได้เรียนรู้อะไรเกี่ยวกับการรักษาแบบพื้นบ้านมังครับ

ดร.โกมาตร:

ผมเข้าไปคลุกคลีกับหมอพื้นบ้านใน อ.ชุมพวง เพราะอยากรู้ว่าการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเป็นอย่างไร ใช้สมุนไพรอะไรบ้าง มีชื่อเรียกอย่างไร ซึ่งหลาย ๆ เรื่องโรงเรียนแพทย์ก็ไม่ได้สอน ทำให้เราไม่เข้าใจสิ่งเหล่านี้ เช่น เรื่องเกี่ยวกับแม่หลังคลอดอยู่ไฟ คือสมัยที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนแพทย์ จะมีผู้ป่วยหลังคลอดที่มีอาการบวมมารักษา บางคนก็มีแผลพุพอง เราจะถูกอาจารย์แพทย์สอนว่าการบวมเกิดจากการอยู่ไฟ เพราะชาวบ้านเวลาอยู่ไฟจะกินข้าวกับเกลือ ทำให้เกิดอาการบวม บางคนก็มีแผลพุพองจากการอยู่ไฟ หรือจะมีโรคอื่นแทรกซ้อน อาจารย์แพทย์ก็จะบอกว่าการอยู่ไฟเป็นเรื่องงมงาย ล้าหลัง และเป็นสาเหตุของความเจ็บป่วยหลังคลอด คนที่อยู่ไฟเป็นร้อยเป็นพันคนในชนบทไม่มีปัญหา อาจจะมีเพียงส่วนน้อยที่มีอาการบวมจนต้องมาโรงพยาบาล แต่หมอจะเห็นแต่รายที่อยู่ไฟแล้วมีปัญหา จึงมักสรุปว่าการอยู่ไฟเป็นปัญหาต่อสุขภาพ ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่อยู่ไฟแล้วสบายดี ก็ไม่ได้มาบอกหมอมว่า นี่ฉันอยู่ไฟแล้วสบายดีนะ

สารคดี :

เวลาอยู่ไฟ ชาวบ้านปฏิบัติตัวอย่างไร

ดร.โกมาตร:

โดยทั่วไป แม่หลังคลอดที่อยู่ไฟก็ต้องนอนผิงไฟให้ได้รับความร้อนจากกองไฟที่ก่อไว้ แล้วก็อาบเฉพาะน้ำร้อน ต้มน้ำร้อน ซึ่งบางทีก็มีสมุนไพรต้มไว้ด้วย และต้องดอาหารแสงบางชนิด แล้วก็มักจะกิน

ข้าวกับเกลือ แต่วิธีการอยู่ไฟก็แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างชาวเขาก็จะอยู่ไฟด้วยการยื่น ถ่างขาห่มผ้า แล้วก็มิก้อนหินขนาดใหญ่เผาไฟจนร้อนจัด เอามาวางไว้ตรงขา เอาสมุนไพรมาวางแล้วก็เทน้ำ ลาดลงไปบนก้อนหินที่ร้อนจัด แล้วก็กอบตัวอยู่อย่างนั้น ส่วนชาวเขมรก็ใช้วิธีนอนเหนือไฟ ถ้าเราเดินทางไป อีสาน ทางตอนใต้ของแม่น้ำมูล เราจะเห็นบ้านเป็นแบบยกพื้นเตี้ยๆ แค่นับได้สองสามชั้นเท่านั้น ซึ่งเป็น ลักษณะของบ้านชาวเขมร เวลาชาวเขมรอยู่ไฟเขาจะอยู่ในห้องของเขา ก่อไฟไว้บนพื้นดินนอกบ้านคือ ให้ ไฟร้อนขึ้นมาจากข้างล่าง

ในขณะที่ชาวไทยอีสานทั่วไปใช้วิธีนอนผิงไฟ ก็คือไฟอยู่ในบ้านแล้วคนก็นอนอยู่ข้างกองไฟ แต่ก่อนที่จะ เอาไฟมาไว้บนบ้าน เขาก็มีวิธีของเขา เช่นเอาต้นกล้วยมาผ่าวางรองไว้และเอาดินมากลบทับแล้วจึงก่อไฟ ข้างบนอีกทีเพื่อไม่ให้ไฟมันร้อนไปถึงพื้นบ้าน พื้นที่ใช้ก็มีวิธีเลือกของเขา เช่น จะมีคุณสมบัติติดไฟดี เวลา ลูกไหม้แล้วไม่แตกเป็นสะเก็ดเวลาเอามาเผา บางชนิดก็มีควันมาก พวกนี้เขาไม่ใช้ เขาจะใช้ไม้อย่างต้นจิก เป็นหลัก ซึ่งเป็นไม้ที่ไม่มีควัน ไม่แตก ให้ความร้อนดี สิ่งเหล่านี้ชาวบ้านจะส่งสมควรรู้กันมาอาจจะเรียก ได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน

สารคดี :

ชาวบ้านอยู่ไฟหลังคลอดเพื่ออะไร

ดร.โกมาตร :

ชาวอีสาน บอกว่าอยู่ไฟเพื่อให้กะบูนเข้าเข้า คือให้มดลูกเข้าอู่เร็ว คนอีสานเรียกมดลูกว่ากะบูน คนเผ่า คนแก่ว่าอยู่ไฟไปทำไม คำตอบคืออยู่ไฟแล้วน้ำคาวปลามันแห้งเร็ว มดลูกก็เข้าอู่เร็ว

สารคดี :

ถ้ามองในแง่วิทยาศาสตร์ การอยู่ไฟมีผลอย่างไร

ดร.โกมาตร :

คือในทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ ยังไม่มีการศึกษาวิจัยจริง ๆ จัง ๆ ว่าผลต่อร่างกายเป็นอย่างไรบ้าง แต่ ถ้าเรามานึกถึงหลักวิทยาศาสตร์ว่าวิธีที่เค้าปฏิบัติจะมีผลอย่างไรต่อสุขภาพของเขาบ้าง เราก็เรียนมาว่า หลังคลอด มดลูกของผู้หญิงจะใหญ่ในช่วงหลังคลอด หากมดลูกไม่หดตัวดี โอกาสที่จะตกเลือดหลัง คลอดก็มีน้อย เพราะการไหลออกทางน้ำคาวปลาดี คือสมัยก่อนสาเหตุการตายอันดับหนึ่งของผู้หญิงคือ ภาวะแทรกซ้อนหลังคลอด เพราะสาเหตุการติดเชืหรือตกเลือด ดังนั้นชาวบ้านก็มีวิธีการจัดการกับปัญหา นี้ระดับหนึ่ง คือการอยู่ไฟ กินน้ำร้อน อาบน้ำร้อน นอนผิงไฟ ที่นี้คุณสมบัติของกล้ามเนื้อมดลูก ถ้ามัน ได้รับอุณหภูมิสูงขึ้น กล้ามเนื้อจะหดตัวดี เช่นเดียวกับหมอเวลาผ่าตัดทำคลอดเอาเด็กออกมา พอเย็บ มดลูกเสร็จก่อนที่จะเอามดลูกกลับเข้าไปในช่องท้องแล้วเย็บผนังช่องท้องปิด หมอผ่าตัดก็จะเอาผ้าชุบ

น้ำอุ่นจัด มาประคบที่ตัวมดลูก ทำให้มดลูกหดรัดตัวจากอุณหภูมิที่สูงขึ้น ในจังหวะที่เราประคบ มดลูกจะแข็งขึ้นมาให้เราารู้สึกเลย การที่มันแข็งก็คือมดลูกหดรัดตัวดี ทำให้น้ำคาวปลาแห้งไว โอกาสติดเชื้อมีน้อย ซึ่งวิธีการของชาวบ้านใช้วิธีอยู่ไฟให้อุณหภูมิร่างกายสูง ซึ่งชาวบ้านถือว่าทำให้เลือดลมมันเดินดี

สารคดี :

หมายความว่าอะไร เลือดลมเดินดี

ดร.โกมาตร :

ในแง่วิทยาศาสตร์คงหมายถึงการไหลเวียนของโลหิตดี คือในภาวะหลังคลอด ร่างกายของแม่หลังคลอด มักจะมีน้ำอยู่มาก โดยเฉพาะมดลูกและเนื้อเยื่อที่ยึดเกาะมดลูกจะอยู่ในสภาพบวมน้ำ การบวมน้ำเป็นการเปลี่ยนแปลงปกติในระหว่างตั้งครรภ์ การอยู่ไฟทำให้การไหลเวียนของเลือดดีขึ้น ทำให้อาการบวมน้ำของมดลูกและเนื้อเยื่อต่างๆ หายเร็วขึ้น ลดโอกาสที่จะเกิดภาวะมดลูกหย่อนเพราะเนื้อเยื่อหมดสภาพยืดหยุ่น เพราะมีการบวมน้ำค้างค้ำอยู่นานเกินไปด้วย ดูเหมือนว่าคนเมืองที่มีการศึกษาก็ชอบที่จะอบไอน้ำหลังคลอด เพราะต้องการลดน้ำหนักหลังคลอด ซึ่งก็มีหลักการคล้ายกัน

สารคดี :

ปัจจุบัน ชาวชนบทยังนิยมอยู่ไฟหรือไม่

ดร.โกมาตร :

น้อยแล้วครับ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะกระบวนการอยู่ไฟ ทั้งขั้นตอนการเตรียมการ ทั้งระหว่างการอยู่ไฟเป็นเรื่องค่อนข้างยุ่งยาก อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะหมอและเจ้าหน้าที่การแพทย์สมัยใหม่จะแนะนำ ให้ชาวบ้านเลิกอยู่ไฟ คือเราถูกสอนมาว่าการอยู่ไฟเป็นการปฏิบัติตัวแบบผิด ๆ เป็นความคิดความเชื่อที่ล้าหลัง ไม่มีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์

สารคดี :

ทั้งที่เรายังไม่ได้อะไรแต่ก็ไปบอกให้ชาวบ้านเลิกการอยู่ไฟ

ดร.โกมาตร :

ครับ เรายังไม่ได้ศึกษาให้เห็นรายละเอียดเลย โดยส่วนตัวผมเชื่อว่าเรายกเลิกการอยู่ไฟโดยที่เรายังไม่ได้ศึกษาว่าดีหรือไม่ดี ผมคิดว่าถ้าเราไปศึกษาก็ไม่ยาก เคยยุคนให้ไปทำวิจัยอยู่ แต่ก็ยังไม่สำเร็จนะ

สารคดี :

ดูเหมือนคนอีสานจะให้ความสำคัญกับมดลูกว่าเป็นอวัยวะที่สำคัญมาก

ดร.โกมาตร :

ในแต่ละสังคมจะให้ความสำคัญกับอวัยวะต่างๆ ไม่เท่ากัน หมอแผนปัจจุบันหรือสังคมใหม่จะให้ความสำคัญกับหัวใจ และสมอง ถ้าหากเลือดไม่ไปเลี้ยงสมองจะตายทันที พอสมองตายแล้วจะไม่ฟื้นกลับมา จะกลายเป็นอัมพาตหรือไม่รู้สึกรู้ตัว ไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ เพราะฉะนั้นการแพทย์ปัจจุบันจะเน้นเรื่องสมองไว้ เพราะเรามีชุดความรู้ของเราชุดหนึ่ง ที่ให้ความสำคัญกับสมอง แต่ชาวบ้านจะมีชุดความรู้คนละชุดกับเรา อย่างผู้หญิงอีสานจะให้ความสำคัญกับกะบูนมากที่สุด เพราะกะบูนเป็นสิ่งที่ทำให้สุขภาพของเขาดีหรือไม่ดี ดังนั้นพอผู้หญิงคลอดลูกเสร็จ ถ้าเขากินอาหารหรือปฏิบัติตัวผิดที่ชาวบ้านเรียกว่า ผิดกะบูน ก็จะทำให้เค้าป่วยเรื้อรังไปตลอด นี่ก็เป็นวัฒนธรรมสุขภาพของท้องถิ่น คือคนอีสานถือว่าผู้หญิงจะมีสุขภาพดีหรือไม่ดี ขึ้นอยู่กับมดลูก ขึ้นอยู่กับประจำเดือน ว่ามาปกติ สม่ำเสมอไหม เลือดลมดีไหม นี่จะชี้ขาดความมีสุขภาพดีของผู้หญิง

ความเชื่อนี้หากมาวิเคราะห์แล้วก็จะเห็นว่าคล้ายคลึงกันในวัฒนธรรมดั้งเดิมเกือบทั่วโลก ซึ่งถือคติว่าความเจริญรุ่งเรืองของสังคมสัมพันธ์กับภาวะการเจริญพันธุ์ หลายแห่งจึงมีวัฒนธรรมที่เช่นไหว้ ศิวลึงค์ ปลัดขิก หรือสัญลักษณ์ทางเพศอื่นๆ ที่แสดงถึงการเจริญเติบโต การขยายเผ่าพันธุ์หรือความมั่งคั่ง ทั้งนี้หมอแผนปัจจุบันไม่รู้ว่กะบูนเป็นเรื่องที่ชาวบ้านให้ความสำคัญมาก บางทีไปยุ่งกับมดลูกของเขาโดยที่ไม่รู้ว่าเราไปยุ่งกับอวัยวะที่วัฒนธรรมท้องถิ่นให้ความสำคัญมาก

สารคดี :

การแพทย์แผนใหม่ ไม่ได้สนใจเชิงวัฒนธรรมว่ามดลูกเป็นอวัยวะที่คนอีสานถือมาก

ดร.โกมาตร :

ใช่ครับ ผมเคยดูแลคนป่วยคนหนึ่ง บอกว่าไม่รู้เป็นอะไร มีอาการเหนื่อยง่าย ใจสั่น เจ็บท้องน้อยทำงานหนักไม่ได้ ไม่รู้มดลูกเป็นอะไรหรือเปล่า เราตรวจภายในก็ไม่พบอะไร แต่พอคนไข้เล่าประวัติให้เราฟัง ก็พอรู้ว่าเกิดอะไรขึ้น คือก่อนหน้านั้นคนไข้ไปทำคลอดลูกคนที่สองที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดสกลนคร ตอนนั้นกระทรวงสาธารณสุขกำลังรณรงค์เรื่องคุมกำเนิด คือการทำหมันหลังคลอด เพราะเป็นวิธีที่ทำได้ง่าย เนื่องจากมดลูกมีขนาดใหญ่ เพราะฉะนั้นพยาบาลก็มักจะชวนชาวบ้านให้ทำหมันเมื่อมีลูก ๒ คนแล้ว

ชาวบ้านส่วนมากปฏิเสธพยาบาลไม่เป็น ส่วนหนึ่งเพราะกลัวและเกรงใจ คนนี้ก็เหมือนกันใจเขาไม่อยากจะทำหมันแต่ไม่กล้าปฏิเสธ ก็เลยถูกพาเข้าไปทำหมัน คือสภาพห้องผ่าตัดทำหมันนี่จะเป็นห้องแอร์เย็นฉ่ำ พอถูกพาขึ้นเตียงแขนขาถูกกางออกแล้ว ผูกติดไว้กับเตียงเพื่อป้องกันไม่ให้ดิ้น ใบหน้ามีผ้าปิดอยู่ เรียกว่าประสาธสัมผัสถูกปิดไม่รับรู้อะไรเลย คนไข้ก็พยายามฟังว่าเกิดอะไรขึ้นบ้างในห้องผ่าตัด เขาเล่าให้ผมฟังว่ามีหมอสองคนที่เข้ามาทำการผ่าตัด คนหนึ่งเป็นหมอใหญ่อีกคนเป็นหมอน้อย หมอใหญ่เป็นคน

บอก ส่วนหมอน้อยเป็นคนทำ แต่พอผ่าตัดไประยะหนึ่ง เขาก็ได้ยินเสียงคำอุทานของหมอน้อยว่า "อ๊ย มันหลุด" เสร็จแล้วก็ได้ยินเสียงโลหะกระทบกันอยู่บนหน้าท้องของเขา พักใหญ่หมอก็บอกว่าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ออกไปนอนที่ห้องพัก ตั้งแต่นั้นมาคนไข้ก็มีความรู้สึกว่ามันหลุดของเขามีอะไรบางอย่างผิดปกติคือ มันหลุด มันเลื่อน มันหย่อน อะไรทำนองนี้ แล้วก็ทำงานหนักไม่ได้ มีความกังวลใจอยู่ตลอดเวลา กินไม่ได้ นอนไม่หลับ เหนื่อยง่าย

แต่เมื่อเราตรวจร่างกายก็ไม่เจออะไรผิดปกติ ซึ่งหมอจะเรียกอาการอย่างนี้ว่า อุปาทาน ก็คือมันไม่มีอยู่จริง เพราะการที่หมอบอกว่า "มันหลุด" ก็คือตอนที่ผูกปีกมดลูกแล้วเกิดหลุด ก็ต้องคีบขึ้นมาแล้วก็ผูกใหม่ เพราะเราจะปล่อยให้มันหลุดอย่างนั้นไม่ได้ ข้อเท็จจริงในทางชีววิทยาจะไม่มีอะไรหลุดเลย แต่ในใจของคนไข้มีเรื่องเหล่านี้อยู่ แม้ว่าเป็นอุปาทานเป็นเรื่องของการปรุงแต่งที่คิดกันเอง จะถือเอาง่ายๆ ว่ามันไม่มีอยู่จริงแล้วเลยไม่ต้องไปสนใจมันก็ได้ เพราะมันมีผลกับชีวิตของคนป่วยจริงๆ เพราะฉะนั้นต้องคิดว่าถ้าจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับมดลูก เราต้องระมัดระวัง เราต้องเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในวัฒนธรรมท้องถิ่น เขาถือว่ามดลูกเป็นสิ่งที่ผู้หญิงให้คุณค่ามาก คุณจะไปทำอะไรตามใจไม่ได้ ไม่ใช่ยกยอกจะผ่าก็ผ่า มันอาจจะกระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่ที่ดีของเขาไปตลอดชีวิต ตัวมดลูกมันจึงดำรงอยู่ในความหมายของท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญอวัยวะบางอย่างอวัยวะเหนืออวัยวะอื่น ๆ

สารคดี :

นอกจากวัฒนธรรมแล้ว ธรรมชาติรอบตัวของชาวบ้าน ก็เป็นปัจจัยสำคัญต่อสุขภาพพวกเขาด้วย

ดร.โกมาตร :

ในทางมานุษยวิทยามีทฤษฎีหนึ่งที่ถือว่า มนุษย์เรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่ตัวเองอาศัยอยู่ โดยการสร้างวัฒนธรรมบางอย่างขึ้นมา ตัวอย่างที่มักกล่าวถึงคือ การศึกษาในชุมชนฮินดูที่อธิบายว่า การที่ชาวฮินดูนับถือวัวเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีการฆ่าวัวเพื่อกินเนื้อนั้นหากมองผลในระยะยาวแล้ว วัวก็อยู่คู่ชุมชนมากกว่าเนื้อที่มันจะให้ยี่งัก เช่น มูลวัวชาวฮินดูก็เอาไปตากแห้งทำเชื้อเพลิงได้ หรือเอาไปเป็นส่วนประกอบในการสร้างบ้านได้ และนมวัวเอาไว้น้ำดื่ม หากคิดคำนวณประโยชน์ที่ได้ในระยะยาวแล้ว เลี้ยงวัวไว้มีประโยชน์มากกว่าฆ่าวัวมากินเนื้อ ความเชื่อทางศาสนาที่ห้ามฆ่าวัวจึงสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมเป็นการปรับตัวของมนุษย์เพื่อที่จะใช้ประโยชน์

สารคดี :

ในสังคมไทยมีตัวอย่างการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมในวัฒนธรรมท้องถิ่นใหม่

ดร.โกมาตร :

มีตัวอย่างหนึ่งก็คือ โรคของเด็กที่เรียกว่าไขหัวลม พอถึงเปลี่ยนฤดูอากาศหนาวเริ่มเข้ามา เด็ก ๆ จะเป็นไขเพราะอากาศเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านในท้องถิ่นก็จะทำแกงส้มดอกแคให้เด็ก ๆ กิน ถือกันว่าแกงส้มดอกแคแก้ไขหัวลม ดอกแคเองมีรสขมจากเกสร รสขมนี้อาจมีสรรพคุณแก้ไขอยู่ ที่น่าสังเกตก็คือดอกแคมันจะมาผลิดอกในตอนอากาศกำลังเปลี่ยนแปลงพอดี ซึ่งก็น่าสนใจอยู่ว่ามันเป็นการลงตัวของธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของการปรับตัวของชุมชนที่จะใช้สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติที่เข้าเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ด้วยให้เป็นประโยชน์

สารคดี :

เหมือนกับว่าชาวบ้านกินอาหารเป็นยาด้วย

ดร.โกมาตร :

ครับ เด็ก ๆ กินแกงส้มดอกแค ซึ่งมันเป็นยาในรูปของอาหาร และในวิถีชีวิตของชาวบ้านไม่มีเส้นแบ่งระหว่างอาหารกับยาที่เด็ดขาด เพราะฉะนั้นสมุนไพรพื้นบ้าน ดอกไม้อื่น ๆ เช่น ดอกโสน ที่เอามาทำเป็นขนมให้เด็กกิน ก็เป็นยาลดไข้ให้เด็ก ๆ ได้เหมือนกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมประสบการณ์ แล้วก็การปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศของท้องถิ่น ถ้าเราสังเกตให้ดีดอกแคเองมันก็ผลิดอกตอนที่เด็กมันจะเป็นไขหัวลมนี้แหละ

มันลงตัวกันกับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศฯ ซึ่งการลงตัวเหล่านั้นไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ ในทางมานุษยวิทยาถือว่าการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนั้นวัฒนธรรมเป็นกระบวนการในการปรับตัวนี้ เช่น ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตที่มีเชื้อไขมาลาเรีย มีไข้ป่าระบาดหนัก นักมานุษยวิทยาการแพทย์เข้าไปวิจัยก็พบว่า เชลเม็ดเลือดแดงของคนอาศัยอยู่ในเขตนั้นมันจะเปลี่ยนรูปร่างไปจากเดิมที่เคยเป็นเม็ดกลม ๆ มันจะเปลี่ยนเป็นรูปคล้ายเคียวเกี่ยวข้าว การวิเคราะห้วิวัฒนาการตรงนี้ทำให้รู้ว่ากระบวนการทางชีววิทยาของมนุษย์มันปรับตัวไป เพราะว่าเชื้อมาลาเรียถ้าเข้ามาในร่างกายจะไปขยายพันธุ์ในเม็ดเลือดแดง พอมันมีเชื้อมาก เม็ดเลือดแดงก็จะแตกออก คนไข้ก็จะหนาวสั่น คราวนี้เชลเม็ดเลือดแดงที่เป็นรูปเคียวจะมีความเปราะสูงมาก พอเชื้อมาลาเรียเข้าไปยังไม่ได้ขยายพันธุ์ เม็ดเลือดแดงก็ซิงแตกก่อน ก็จะตัดโอกาสการแพร่ขยายของจำนวนเชื้อมาเลเรียในร่างกายของคนได้ อันนี้ในการวิเคราะห้วิวัฒนาการสุขภาพ

บางทีจึงต้องทำควบคู่ไปกับระบบนิเวศชุมชนด้วย เช่นว่าชุมชนแห่งนั้นมีต้นไม้ มีป่ามีเขาภูมิประเทศอย่างไร โรคภัยไข้เจ็บในชุมชนแห่งนั้นเป็นอย่างไร อาจกล่าวได้ว่าความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่นมีอยู่ควบคู่ไปกับความหลากหลายทางชีวภาพ

สารคดี :

คุณหมอเชื่อว่าการรักษาคนไข้นั้นมีทางเลือกมากกว่า การแพทย์สมัยใหม่

ดร.โกมาตร :

อันนี้เป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในสังคมทุกแห่งว่า ระบบการแพทย์จะมีอยู่มากกว่าหนึ่งระบบเสมอ สาเหตุก็เพราะว่าไม่มีระบบการแพทย์ใดระบบเดียวที่สมบูรณ์แบบในตัวของมันเอง สมบูรณ์แบบในที่นี้ก็หมายความว่าไม่มีราคาถูก ทัวถึงชาวบ้านสามารถเข้ารับการรักษาได้อย่างสะดวกสบาย แล้วมันยังตอบสนองปัญหาของชาวบ้านได้ทุกปัญหา สามารถอธิบายได้ถูกใจชาวบ้าน ในทุกๆ โรค ที่ชาวบ้านเจอ ซึ่งในความ เป็นจริงไม่มีการแพทย์ระบบใดที่สมบูรณ์แบบอุดมคติแบบนี้ และการแพทย์แผนใหม่ที่เอาชีววิทยาเป็น หัวใจสำคัญในการอธิบายสุขภาพ ก็ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ของโรคให้ชาวบ้านเข้าใจได้หมด วัฒนธรรมท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อความเข้าใจเรื่องสุขภาพของคน ความคิด ความเชื่อ หรือการให้ความหมาย สุขภาพและความเจ็บป่วยในวัฒนธรรมต่างๆ ก็แตกต่างกัน และระบบการแพทย์ที่ต่างกันก็มีจุดแข็ง จุดอ่อนที่ต่างกัน

สารคดี :

การแพทย์ปัจจุบันกับการแพทย์ทางเลือกแบบอื่น มีจุดอ่อนจุดแข็งต่างกันอย่างไร

ดร.โกมาตร :

ระบบการแพทย์แต่ละระบบมีจุดอ่อนจุดแข็งกันอยู่ในแต่ละด้าน ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันอาจจะ เรียกว่ามีจุดแข็งในด้านอุบัติเหตุ หรือภาวะฉุกเฉินต่างๆ การแพทย์แผนปัจจุบันก็สามารถช่วยชีวิตได้ดีกว่า พวกกระดูกหักที่มีแผลเปิด หรือศัลยกรรมก็ช่วยได้เยอะ โรคติดเชื้อซึ่งใช้ยาปฏิชีวนะ หรือการให้วัคซีน ป้องกันโรคก็เป็นจุดแข็งของการแพทย์แผนปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันการแพทย์แผนปัจจุบันก็มีจุดอ่อน เช่น โรคเรื้อรังทั้งหลายรักษาไม่ค่อยได้ผล หรือไม่หายขาดอย่างเช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน มะเร็ง โรคที่เกิดจากภาวะเสื่อมในกลุ่มผู้สูงอายุ โรคข้อ ซึ่งโรคเหล่านี้ผู้ป่วยต้องดิ้นรนอยู่เยอะ จึงมีการแสวงหา ทางเลือกอื่นๆ เช่น สมุนไพร หรือการแพทย์ทางเลือกต่างๆ จุดอ่อนอีกประการคือการแพทย์แผนปัจจุบัน ไม่มีมิติทางจิตวิทยา ทางด้านสังคม หรือแม้กระทั่งจิตวิญญาณ คือรากฐานทางปรัชญาที่เน้นชีววิทยาทำให้ การแพทย์แผนปัจจุบันละเลยเรื่องความเป็นมนุษย์

เพราะฉะนั้นการแพทย์แผนปัจจุบันบางอย่างก็ตอบสนองได้ บางอย่างก็ตอบสนองไม่ได้ ในขณะที่ระบบ การแพทย์หรือระบบวัฒนธรรมสุขภาพอื่นๆ อาจจะทำให้ความอุ่นใจกับชาวบ้าน อาจจะทำให้คำอธิบาย สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้าน ซึ่งทำให้ชาวบ้านสบายใจขึ้น เพราะฉะนั้นในสังคมทุกสังคม ก็จะมีระบบการแพทย์มากกว่า ๑ ระบบอยู่เสมอ

อย่างที่มีมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก มีบริเวณหนึ่งเรียกว่า ฮาร์วาร์ดสแควร์ เป็นย่านร้านค้าใกล้กับมหาวิทยาลัย ภายในรัศมี ๕๐๐ เมตรรอบ ๆ ฮาร์วาร์ดสแควร์ ถ้าเดินสำรวจดูจะ พบว่า มีการรักษาโรคหลากหลายวิธีการอยู่ตรงนั้น ไม่ว่าจะเป็นการดูไฟเพื่อวินิจฉัยโรค มีการอ่านลายมือ มีการนวดทั้งของจีน อินเดีย ญี่ปุ่น นั่งสมาธิเพื่อรักษาโรค หรือแม้แต่ร้านขายอุปกรณ์เพื่อทำพิธีกรรมทาง

ไสยศาสตร์เช่น ข่ายพวกกะโหลกสัตว์ที่ใช้ในพิธีบูชายัญต์ เครื่องใช้สำหรับการเช่นไหว้เทพต่าง ๆ หรือว่าผ้าคลุมที่ใช้ในพิธีกรรม ก็มีอยู่ตรงนี้ มีการรักษาเป็นจริงเป็นจัง มีคนมาใช้บริการ ความตื่นตัวของแพทย์ทางเลือกในอเมริกาที่แตกต่างจากแพทย์แผนปัจจุบันก็มีมากขึ้น โรงเรียนแพทย์หลายแห่งมากกว่าครึ่งหันมาสนใจการทำวิจัย มาสอนนักศึกษาให้รู้จักการแพทย์แผนต่างๆ คือการมีระบบการแพทย์มากกว่า ๑ ระบบ ดำรงอยู่ในสังคมหนึ่งนี้เป็นเรื่องธรรมดา

สารคดี :

การแพทย์แผนปัจจุบันจะสามารถอธิบายหรือพิสูจน์การรักษาแบบต่างๆ ได้หรือไม่

ดร.โกมาตร :

ไม่ได้หมด สมุนไพรที่มีอยู่ในป่าเขตร้อนมีสีก้าห้หมื่นชนิด ในจำนวนห้หมื่นชนิดมีไม่ถึง ๕ % มีโอกาสโผล่หน้าเข้ามาในห้องปฏิบัติการวิจัย ในขณะที่เดียวกันระบบการแพทย์แผนปัจจุบันก็ยังไม่สามารถอธิบายระบบการแพทย์แบบอื่นๆ ได้ เช่น ในประเทศจีนมีการผ่าตัดไตโดยใช้การฝังเข็มเป็นยาชา ผ่าท้องโดยที่คนไข้ยังรู้สึกสัมผัสปัญญะสมบูรณ์ ซึ่งการแพทย์แผนปัจจุบันก็ยังไม่สามารถอธิบายได้ว่า เป็นเพราะอะไร คนไข้จึงไม่มีความรู้สึกเลยจากการผ่าตัด เราอธิบายไม่ได้ว่ากลไกกระบวนการทางเคมีหรือทางชีววิทยาที่เกิดขึ้นมันเป็นอย่างไ้ เพราะเราไม่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ถึงขั้นนั้น คำถามก็คือว่าเราจะยอมรับการรักษาแบบนี้ไหม แม้ว่าเรายังไม่สามารถพิสูจน์ว่ากลไกมันเกิดยังไงแต่ผลลัพธ์ออกมามันรักษาได้ หรืออย่างยาแอสไพรินที่เรากินอยู่ปัจจุบันนี้มีอายุครบ ๑๐๐ ปี เมื่อปีที่แล้ว แต่วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ยังไม่รู้เลยว่ากลไกการออกฤทธิ์ของมันเป็นอย่างไ้ ไม่รู้เลยว่ามันทำให้เกิดปฏิกิริยาทางชีวเคมีอย่างไรในร่างกายมนุษย์ ถึงได้ทำให้ลดไข้แก้ปวด และแก้อักเสบได้ แต่เราก็ใช้มันมาจน ๑๐๐ ปี

สารคดี :

แสดงว่าค้นพบโดยบังเอิญ

ดร.โกมาตร :

ตัวแอสไพรินจริงๆ แล้ว เป็นยาสมุนไพรของชนพื้นเมืองอินเดียแดงผ่าหนึ่ง แต่การแพทย์แผนปัจจุบันนำมาทำเป็นยาเม็ดใช้กัน ซึ่งเราก็ไม่รู้ว่ามีกลไกอะไรมาลดไข้แก้ปวดได้ เพราะฉะนั้นในแง่นี้บางคนเค้าก็บอกว่าถึงเราจะไม่รู้ว่ามันเกิดอะไรมันก็เป็นวิทยาศาสตร์ได้เหมือนกัน เพราะใช้ทุกทีมันก็ได้ผลทุกที หรือว่าทดลองใช้ดูแล้วมันเกิดผลมากกว่าไม่เกิด อธิบายไม่ได้ก็ช่าง ความรู้เราอาจจะไม่ถึงที่จะอธิบายสิ่งนั้นได้ ในขณะที่การแพทย์ระบบอื่น อาจมีวิธีคิดวิธีห้ความเข้าใจที่ต่างออกไป มีเรื่องเล่าว่าสถาบันการแพทย์แห่งหนึ่งในอเมริกาพยายามจะพิสูจน์ให้หมอจีนเห็นว่าที่แพทย์จีนโบราณเชื่อว่าร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยธาตุทั้งห้าคือ ไม้ ทอง ลม ไฟ น้ำ นั้นมันไม่เป็นความจริง ของพวกนั้นมันไม่มีอยู่ในร่างกายมนุษย์

เพราะมองไม่เห็น และเพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ มีความถูกต้องตรวจสอบได้ จึงเชิญคณะหมोजินมาที่สหรัฐอเมริกา เพื่อดูการผ่าศพ ให้เห็นกายวิภาคและแสดงอวัยวะต่างๆ ของมนุษย์ให้หมोजินเข้าใจว่า สิ่งที่การแพทย์จีนเชื่อว่ามีอยู่ในร่างกายมนุษย์ ๕ อย่าง แท้จริงแล้วไม่มีเลย มีแต่อวัยวะของมนุษย์ มีตับ มีหัวใจ ฯลฯ ที่เรารู้จักกัน แต่เมื่อคณะแพทย์จีนดูแล้วก็ไม่ได้ว่าอะไร เมื่อกลับประเทศจีนไปแล้วก็เขียนจดหมายมาบอกว่า ขอขอบคุณที่ได้จัดแสดงการผ่าศพให้ได้ดู แต่เสียใจด้วยที่คุณไม่เห็นสิ่งที่เราเห็นแต่ก็อย่าท้อใจขอให้พยายามศึกษาต่อไปอีกสักหน่อยก็จะเห็นได้ (หัวเราะ)

คือการแพทย์จีนมองชีวิตและสุขภาพเป็นดุลยภาพของธาตุทั้ง ๕ ในขณะที่แพทย์ฝรั่งมองว่าร่างกายประกอบขึ้นจากอวัยวะต่างๆ แพทย์จีนก็มีวิธีศึกษาและวินิจฉัยโรคที่ต่างออกไป เช่นเดียวกับที่หมอไทยมองสุขภาพเป็นปรากฏการณ์ของชีวิต เป็นผลของปฏิสัมพันธ์แห่งชาติทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ถ้าคนไข้สูงแสดงว่าดุลยภาพมันเสียไป อาจเป็นความผิดปกติของธาตุไฟ การรักษาต้องปรับดุลยภาพให้มันเกิดขึ้นใหม่ ยาที่ใช้ต้องเป็นยาเย็นคือปรับให้มันได้ดุลย์กลับคืน

หมอไทยอาจไม่สนใจว่าอวัยวะใดเป็นอะไร แต่สนใจดุลยภาพของร่างกาย มองร่างกายเป็นหนึ่งเดียวเป็นองค์เดียว ซึ่งต้องมีสมดุลของธาตุ ไม่เพียงแต่ร่างกายต้องมีสมดุลเท่านั้น ยังต้องได้ดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อมที่ดำรงอยู่ด้วย พอมองแบบนี้การวินิจฉัยโรคก็ต่างออกไปเลย ไม่ได้ให้ความสำคัญกับอวัยวะใดทีละอวัยวะ แต่มองว่าดุลยภาพของระบบที่มันเสียมันอยู่ตรงไหน หมอไทยก็จะมียาที่เค้าใช้ปรับสมดุล เช่น สูตรที่เรียกกันว่า ตีสะเจิง มาจากดีป्ली ซ้ำพลู สะค่าน เจตมูลเพลิงและชิง สูตรยานี้ก็เป็นสูตรปรับสมดุลของธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ แล้วก็อากาศธาตุ ถ้าสมดุลผิดไปก็จะเพิ่มหรือลดตัวยาสุมุนไพรรักษาชนิดปรับไปตามการวินิจฉัยว่าสภาวะธาตุเป็นอย่างไร อวัยวะที่ผิดปกติไปเป็นแค่อาการแสดงออกของการเสียดุลยภาพของระบบทั้งหมดเท่านั้นเอง การแก้ไขจึงไม่ได้มุ่งความสนใจเป็นรายอวัยวะ แต่มุ่งรักษาให้ความสมดุลคืนมา แล้วความผิดปกติที่อวัยวะจะหายไปเอง

เพราะฉะนั้นปรัชญาการแพทย์แต่ละอย่าง มองปรากฏการณ์สุขภาพไม่เหมือนกัน ของการแพทย์สมัยใหม่มองสุขภาพเป็นเรื่องของชีววิทยาอย่างเดียว เมื่อมองเป็นชีววิทยา สังเกตได้เลยว่าคำวินิจฉัยของหมอจะมีอวัยวะติดมาด้วย เช่น ข้อเสื่อม หูอักเสบ คออักเสบ ตาอักเสบ หรือถ้าเป็นมะเร็ง ก็จะเป็นมะเร็งปอด มะเร็งตับ เพราะว่าเป็นการอธิบายโรคโดยมองหา ว่ามีการผิดปกติทางชีววิทยาตรงอวัยวะใด ก็เป็นโรคตรงนั้น แต่วาระบบการแพทย์ระบบอื่น เช่น การแพทย์พื้นบ้านของไทย บางทีอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นอาจจะไม่ใช่เรื่องของอวัยวะเป็นเพราะผีมาทำ เป็นเพราะคุณไปทำผิดจารีตประเพณีหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมบางอย่างแล้วผีมาทำให้คุณเจ็บป่วยขึ้น

สารคดี :

คุณหมอเคยมีประสบการณ์กับการที่คนไข้ไปทำผิดผี จนล้มป่วยไหมครับ

ดร.โกมาตร :

สมัยอยู่โรงพยาบาล มีพระรูปหนึ่งมาหาด้วยอาการปวดศีรษะ มีไข้ ผมตรวจอาการก็ไม่เห็นมีอะไรผิดปกติ ผมก็วินิจฉัยไว้ก่อนว่าเป็นไข้หวัดธรรมดา ก็ให้ยาไปทาน พอรุ่งขึ้นอาการหนักขึ้นกว่าเดิม ผมก็ตรวจดูพบว่ามีอาการคอแข็ง บ่งชี้ว่าเกิดการอักเสบของเยื่อหุ้มสมอง ผมก็รับเข้าไปในโรงพยาบาลแล้วก็เจาะหลัง เอน้ำไขสันหลังมาตรวจดู ปรากฏว่าน้ำไขสันหลังมีโปรตีนอยู่เยอะ มีเม็ดเลือดขาวเยอะ แล้วน้ำไขสันหลังเป็นสีเหลืองใส คนปกติน้ำจะใสไม่มีสี อาการแบบนี้เราให้การวินิจฉัยว่าเป็นเยื่อหุ้มสมองอักเสบเรื้อรัง และก็พบบ่อยที่สุดในชนบทก็คือ เป็นวัณโรค ติดเชื้อวัณโรคในเยื่อหุ้มสมอง ผมก็รับไว้รักษา อาการของหลวงพ่อก็ขึ้น ๆ ลง ๆ พอเข้าถึงอาทิตย์ที่สอง หนึ่งเลย แก่ไม่รู้สึกรู้ตัว เปรอ เวลาเราเรียกก็อาจจะรู้สึกขึ้นมานิดหนึ่ง พอพูดคำสองคำก็วิ่งไป นอนเป็นเนื้อเดียวกับเตียงเลยเพราะผมมมาก ไม่กระตุกกระตักเลย

หลวงพ่อยู่กับเราได้สองอาทิตย์ ญาติก็มาหาแล้วบอกว่าอยากจะพาหลวงพ่อกลับไปวัด เราก็ถามว่าทำไมถึงรีบเอากลับ เค้าก็บอกว่าเห็นแต่หลวงพ่อทรุดลง ๆ ทำจะหมดหวัง อยากจะเอาไปตายวัด คือในชนบทถ้าเห็นคนไข้หมดหวังแล้วญาติก็จะขอเอากลับไปตายที่บ้านหรือตายที่วัด เพราะถ้าเหมารถไปรับคนป่วยกลับบ้านหมู่บ้านอาจเสียเงินแค่ ๒๐๐ บาท แต่ถ้าเหมารถไปรับคนตายกลับอาจเสียเงินถึง ๒,๐๐๐ บาท แล้วก็ไม่มีเจ้าของรถไหนอยากจะเอารถมาขนส่ง และที่สำคัญชาวบ้านรู้สึกว่า หากรู้ว่าสิ้นหวังจะตายแล้วก็อยากจะตายอยู่บ้านเพราะมันเป็นการตายที่มีศักดิ์ศรี อบอุ่น พี่น้องลูกหลานได้พูดจาสิ่งเสียกัน ซึ่งในวงการแพทย์แผนปัจจุบันเราไม่ได้สนใจเรื่องพวกนี้นะ ก็คือว่าหมอจะต้องรักษาให้ถึงที่สุด

เพราะการแพทย์สมัยใหม่ถือว่าความตายเป็นศัตรู เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องสู้จนวินาทีสุดท้าย ผมดูแล้วจึงคุยกับทางญาติหลวงพ่อกับว่า อย่าเพิ่งเอากลับเลย ชาวบ้านก็เลยบอกกับเราว่า จริง ๆ แล้วอยากจะเอาหลวงพ่อกลับไปรักษาแบบพื้นบ้าน เราก็ถามว่าเอาไปรักษาแบบไหน ชาวบ้านก็บอกว่าจะเอาไปรำผีฟ้าดู เราเรียนจบแพทย์ที่จุฬาฯ มา อาจารย์ไม่เคยสอนเรื่องรำผีฟ้า เรารู้จักแค่โปบผีฟ้าในโทรทัศน์ (หัวเราะ) เราก็นั่งคิดว่า ถ้าญาติอยากจะเอากลับบ้าน ชาวบ้านก็ต้องอุ้มพระไปลงเรือแจวข้ามไปอีกฝั่งหนึ่ง พอถึงฝั่งก็ต้องอุ้มพระนั่งซ้อนมอเตอร์ไซด์ไปอีก ถูฝุ่นเส้นทางเป็นหลุมเป็นบ่อเฉอะแฉะ นึกภาพดูลำบากแน่ เราก็บอกว่าทำไมไม่เอาผีฟ้ามารำที่โรงพยาบาลล่ะ พวกชาวบ้านดีใจมากเพราะเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่เคยได้รับอนุญาตมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว คือผมไปสอนนักศึกษาแพทย์หลายแห่ง ถามนักศึกษาว่าถ้าชาวบ้านอยากจะเอาการรักษาแบบพื้นบ้านมารักษาที่โรงพยาบาลเราจะยอมไหม พวกเขาตอบเป็นเสียงเดียวกันเลยว่า "อื้อย ไม่ยอมหรือกอาจารย์ มันเสียฟอร์ม"

สารคดี :

แล้วเพื่อนหมอที่โรงพยาบาลคิดอย่างไรครับ

ดร.โกมาตร :

พ่อเพื่อนหมอรู้อีกใจเหมือนกัน เป็นเรื่องที่เราไม่เคยทำมา ผมก็อยากลอง เพื่อนหมอก็ตกลง พอผมอนุญาต ชาวบ้านกลับไปสักครู่ ก็มาพร้อมกับคณะผีฟ้าคณะใหญ่เลยมาจากตำบลช่องแมว คนทรงผีฟ้าคน

นี่มีชื่อเสียง ผมก็ย้ายคนไข้ไปในห้องพิเศษเพื่อให้ทำพิธีกรรม ผมเข้าไปสังเกต พบว่าการรักษาของคุณะผีฟ้าก็มีขั้นตอน ขั้นตอนแรกเรียกว่าการรำชุน มีคนทรงของผีฟ้าเชิญเทพมาเข้าทรง พอรำทรงเสร็จก็รำส่ง คือวินิจฉัยหาสาเหตุของการเจ็บป่วยและหลังจากนั้นเค้าก็จะรำป่าวหรือรำรักษาขอขมาให้ผีที่มาทำให้เจ็บป่วยยกโทษให้ สุดท้ายจะรำส่งเทพให้กลับคืนไปสู่สรวงสวรรค์ แต่การวินิจฉัยโรคของผีฟ้าไม่เหมือนของเรา ผีฟ้าไม่ได้บอกว่าเป็นเชื้อหุ้มสมองอักเสบ แต่บอกว่าหลวงพ่อล้มป่วยเพราะไปสร้างกำแพงวัดทับเศียรพระพุทธรูปที่ฝังอยู่ใต้ดิน

คำวินิจฉัยต่างกัน คำวินิจฉัยของเราอยู่บนพื้นฐานของอวัยวะ คำวินิจฉัยของชาวบ้านอยู่บนพื้นฐานอำนาจเหนือธรรมชาติที่ควบคุมกฎเกณฑ์ทางสังคม เรากำลังว่าเป็นอย่างนั้นได้อย่างไร พอเข้าไปศึกษาจึงรู้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านเรียกว่าผี มันเป็นสถาบันของชุมชน คือมันเป็นกฎเกณฑ์ที่จะให้ชุมชนอยู่ร่วมกัน ทีนี้เวลาผีจะมาทำให้คนป่วยไม่ใช่อยู่ ๆ ก็มาทำให้ป่วย สถาบันผีจะมีกฎเกณฑ์ของมันอยู่ ถ้าเรามองไปคุยกับชาวบ้านจะมีที่เรียกว่า ฮีตคอง คือฮีตสิบสองคองสิบสี่ มันเป็นกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันของชาวบ้าน ฮีตสิบสองก็คือจารีตทั้ง ๑๒ เดือนที่คนในหมู่บ้านจะต้องมาทำกิจกรรมร่วมกัน

ถ้าเราเปรียบเทียบหมู่บ้านจัดสรรจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง คือบ้านจัดสรร จะไม่มีประเพณีจารีต ๑๒ เดือนที่ผู้คนจะใช้ชีวิตสาธารณะร่วมกัน เข้าไปทำงาน ตอนเย็นกลับมานอน เสาร์-อาทิตย์ ไปช้อปปิ้ง คือไม่มีชีวิตชุมชน แต่ในหมู่บ้านในชนบทมีฮีตคอง มีจารีต ชุมชนต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นชีวิตชุมชน คองก็คือวิถีปฏิบัติที่ผู้คนควรจะปฏิบัติต่อกัน สามภรรยาปฏิบัติต่อกันอย่างไร เด็กกับผู้ใหญ่ปฏิบัติต่อกันอย่างไร กฎเกณฑ์เหล่านี้ถ้าเราไปละเมิด ผีจะมาทำให้ป่วยหรือผีมาทำให้เกิดเคราะห์กรรม ฉะนั้นเรามองอย่างนี้เราก็เห็นว่าผีเป็นสถาบันของชุมชน เป็นสถาบันที่ดูแลรักษา กฎเกณฑ์ที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ มันเป็นกฎควบคุมความประพฤติของคนในหมู่บ้านให้อยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อกัน

มีการศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งพบว่า การเจ็บป่วยของบางคนในชุมชนเกิดขึ้นจาก ผีตาแฮกหรือผีนา มาทำ เพราะเขาไม่ได้เปิดคันทนาเวลาฝนตก คือถ้าเราอยู่ในหมู่บ้านชนบทจะเห็นได้เลยว่า เวลาฝนตกดีสามสี่ ชาวบ้านจะลุกขึ้นทันที ใส่อบ ใส่ผ้าพลาสติก ถีบจอบออกไปนา ถามว่าออกไปทำไมลงฝนตกดี ๆ ดื่น ๆ ชาวบ้านจะบอกว่าไปเปิดคันทนาให้น้ำไหลผ่านได้ คือน้ำจะไหลมาจากฝั่งหนึ่ง ถ้าหากว่าเราปิดคันทนาของเราไว้ เราก็กักน้ำไว้แต่เฉพาะในนาเรา นาคนอื่นอาจไม่มีน้ำ อันนี้เรียกว่าเห็นแก่ตัว ทำไม่ได้นะเพราะผีตาแฮกมาทำให้ป่วย มันเป็นวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ที่จะต้องแบ่งปันกันจะกักเก็บน้ำไว้คนเดียวไม่ได้ เพราะฉะนั้นสุขภาพกับความเป็นอยู่ของสังคม การอยู่ร่วมกันแบบเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันของชุมชน มันกลายเป็นเรื่องเดียวกันเลย ระบบแบบนี้เราเรียกว่าระบบการแพทย์แบบวัฒนธรรม คือใช้กระบวนการทางสังคมวัฒนธรรม มาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสุขภาพ

สารคดี :

แล้วคนทรงผีฟ้ารักษาหลวงพ่อดีอย่างไรครับ

ดร.โกมาตร :

พอเค้าวินิจฉัยเสร็จ ก็ทำพิธีรำขอขมาลาโทษเจ้าหน้าที่มาทำให้ป่วย เริ่มด้วยการเป่าแคน คนทรงก็จะขึ้นมารำ เพื่อจะมาขอขมากับเจ้าที่ เสียงแคนดังกระซิบเป็นจังหวะเร้าใจมาก แล้วเราสังเกตเห็นหลวงพ่อกำลังนอนอยู่กับเราอย่างหมดหวังหมดกำลังใจแล้ว พอจังหวะแคนที่มันดังขึ้น หลวงพ่อก็ลืมตา พอหลวงพ่อก็ลืมตาเท่านั้นแหละ ญาติที่อยู่ในห้องราว ๒๕ คน ลุกขึ้นปรบมือตามจังหวะเพลงแคน แล้วก็ตะโกนพร้อมกันว่า "หลวงพ่อลุก ๆ หลวงพ่อลุก ๆ " (หัวเราะ) เราอยู่กับผู้ป่วยมาสองอาทิตย์ กำลังใจทั้งของผู้ป่วยทั้งของญาติเหี่ยวลงเหี่ยวลง เราไม่มีปัญญาฟื้นฟูจิตใจของผู้ป่วยขึ้นมาได้ แต่ดนตรีขึ้นมาไม่ถึง ๑๐ นาทีทุกคนมีอาการฮึกเหิม หลวงพ่อก็ลืมตา พอได้ยินเสียงญาติเชียร์ให้ลุกขึ้น หลวงพ่อก็พยายามดันตัวเองขึ้นมา นั่งฟังผาได้

ดนตรีรักษาโรคนี้ภาษาฝรั่งเรียกว่า Music Therapy หรือสังคีตบำบัด ซึ่งชาวบ้านเขามีมานานแล้ว แต่เราไม่รู้ และไม่เห็นคุณค่าต้องไปเรียน Music Therapy จากฝรั่ง แต่พอถึงตอนนี้เราเริ่มได้คิดแล้ว คนไข้อยู่กับเรา เราไม่มีปัญญาที่จะฟื้นกำลังใจหรือศรัทธาต่อชีวิตของเขาได้ ได้แต่บอกว่ารอให้ยามันออกฤทธิ์ แต่ว่าสภาวะที่เกิดขึ้นอยู่ตรงหน้าเรา มันกลับหน้ามือเป็นหลังมือโดยพิธีกรรมแบบพื้นบ้าน จากที่ชาวบ้านหมดหวังไม่มีกำลังใจ ทุกคนท้อเหี่ยวคิดว่าหลวงพ่อดายแน่ กลับลืมตามีกำลังใจสู้ต่อมีชีวิตอยู่ต่อไปได้

สารคดี :

ดูเหมือนว่าการรักษาแบบชาวบ้าน ทุกคนดูจะมีส่วนร่วมในการรักษา ไม่ใช่มีเฉพาะคนไข้กับหมอเท่านั้น

ดร.โกมาตร :

การรักษาแบบชาวบ้าน ไม่ได้กันผู้ป่วยออกจากชุมชน คือการรักษาเป็นพิธีกรรมที่ชุมชนทั้งชุมชนเข้ามามาร่วม ทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการรักษาคนไข้ แต่หมอแผนปัจจุบันแบบเราก็รักษาคนไข้ด้วยกัน ชุมชนออกไปให้มากที่สุด เราตรวจไข้ก็ให้ญาติผู้ป่วยรอข้างนอก กันญาติออกไปจนมีการพูดว่าถ้าเป็นไปได้เวลาเรารักษาโรคสามารถจะเอาคนไข้ออกไป ไม่ต้องมายุ่งจะดีมาก เพราะเราจะขอตรวจเพียงโรคอย่างเดียว แต่วิถีของการรักษาแบบชาวบ้านต่างกันอย่างสิ้นเชิงเลย ก็คือเอาชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรักษา การฟื้นกำลังใจของคนป่วยฟื้นกันทั้งหมู่บ้านเลย หรืออย่างเวลาเรารักษากระดูกตามโรงพยาบาล หมอไล่ญาติออกไปหมด เอ๊กซเรย์ เสร็จมาใส่เฝือก แต่ถ้าเราดูตามวัดต่าง ๆ หลวงพ่อกับรักษาชาวบ้านใส่เฝือกไม่ใ้ให้คนป่วย ก็เอาญาตินั่นแหละมาช่วยดึง ญาติก็ดึง หลวงพ่อก็ดึง เป็นกระบวนการที่ให้ญาติเข้ามามีส่วนในการดูแลสุขภาพ เพราะสุขภาพไม่ใช่เรื่องของหมอฝ่ายเดียว

สารคดี :

แต่การรักษาแบบผีฟ้าคงไม่สามารถทำให้คนไข้แบบหลวงพ่อกายได้

ดร.โกมาตร :

พอทำพิธีผีฟ้าเสร็จ ชาวบ้านก็อยากให้รักษาต่อที่โรงพยาบาล ใจจริงแล้วชาวบ้านอยากผสมผสานการรักษาหลาย ๆ แบบ แต่ว่าส่วนใหญ่แล้วหมอในโรงพยาบาลจะไม่ยอม ก็คือ จะให้เลือกระหว่างแผนปัจจุบันกับแบบพื้นบ้าน โดยไม่ได้คิดว่ามันผสมผสานกันได้หรือเปล่า อย่างหลวงพ่อก็ยังรักษาต่อและส่งไปที่โรงพยาบาลมหาราช โรงพยาบาลก็วินิจฉัยโรคพบว่าเป็นเนื้องอกของเยื่อหุ้มสมองเป็นเนื้องอกธรรมดา ไม่ใช่มะเร็ง ก็รักษาด้วยยา Prednisolone ให้กินอยู่วันละไม่กี่เม็ดอาการก็หาย ทูเลาลง เดินเหินได้ตามปกติ

เพราะฉะนั้นถ้าจะต้องบังคับให้คนป่วยเลือกระหว่างรักษาแบบพื้นบ้านกับแผนปัจจุบันอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะได้ประโยชน์เต็มที่ ด้านหนึ่งหมอพื้นบ้านพื้นจิตใจของเขาได้ฟื้นฟูชุมชนไปด้วย และเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมของชุมชน แต่แพทย์แผนปัจจุบันก็มีเทคโนโลยีบางอย่างที่เป็นประโยชน์ในการรักษาต่อ หากได้ผสมผสานกันได้มันอาจจะเกิดประโยชน์สูงสุด ก็คุณยายคนที่รำผีฟ้าเสร็จก็มาทำบัตรตรวจโรค เจ้าหน้าที่ของเรากล่าวว่าเป็นอะไร จึงต้องให้หมอตตรวจ ก็ยายรำผีฟ้าทำไม่รำรักษาโรคตัวเอง แกก็บอกว่าปวดท้องเป็นโรคกระเพาะ ต่อให้รำจนขาฉีกก็ไม่หาย (หัวเราะ) คือว่ามันต้องแล้วแต่โรคอะไร

สารคดี :

นอกจากการแพทย์พื้นบ้านแล้ว คุณหมอสนใจการแพทย์ทางเลือกอะไรอื่นอีกครับ

ดร.โกมาตร :

จะเห็นว่าการแพทย์อื่น ๆ ที่เข้ามาในสังคมไทยมากมาย เราได้ยิน ชีวจิต ไทเก๊ก มวยจีน ซึ่ก วยตันกง พลังจักรวาล พลังกายทิพย์ โยเร โยคะ ธรรมชาติบำบัด ดุลยภาพบำบัด การกดจุดสะท้อนประสาท การกดจุดฝังเข็ม แมคโครไบโอติกส์ โฮมิโอพาธิ์ ไคโรแพรคติกส์ และอื่นๆ อีกมาก ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่บอกอะไรเกี่ยวกับสังคมและสุขภาพได้

อย่างกลุ่มโยเร มีมุมมองที่น่าคิด โยเรใช้พลังแห่งความดีในการบำบัดรักษาโรค ถือว่าสุขภาพมีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ การฝึกสมาธิ การบริโภคอาหารที่ไม่ปนเปื้อนของสารเคมีหรือยาฆ่าแมลง เขาจะส่งเสริมให้สมาชิกของเขาปลูกผักกินเองโดยใช้สารอินทรีย์ที่เขาแจกจ่ายกันในหมู่สมาชิกแล้วก็มาใช้ปลูกเพื่อการบริโภค โดยไม่กินอาหารที่มันปนเปื้อนยาฆ่าแมลง นอกจากนี้ยังให้ความสนใจในเรื่องของสุนทรียภาพ ถือว่าชีวิตที่ดีสุขภาพที่ดีต้องมีสุนทรียะ อันนี้น่าสนใจ เพราะวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ไม่ค่อยสนใจเรื่องสุนทรียภาพกับเรื่องสุขภาพ เขาสอนการจัดดอกไม้ เพราะว่าโยเรมีรากฐานมาจากญี่ปุ่น เพื่อที่จะให้เข้าถึงความงาม คนจะต้องมาเรียนจัดดอกไม้ ให้จิตใจมันมีสุนทรียภาพเกิดขึ้น

สารคดี :

แล้วปรากฏการณ์เรื่องชีวจิตบอกอะไรกับสังคมไทยครับ

ดร.โกมาตร :

ผมคิดว่ามันสะท้อนถึงภาวะวิกฤตเรื่องสุขภาพที่ทำให้คนต้องดิ้นรน หาทางเลือกใหม่ ๆ มาแก้ปัญหา โดยเฉพาะในหมู่คนชั้นกลางในเมืองที่ต้องเผชิญกับปัญหาโรคเรื้อรังต่างๆ เช่น มะเร็ง เบาหวาน โรคหัวใจ และหลอดเลือด ที่การแพทย์แผนปัจจุบันมีข้อจำกัดอยู่มาก เพราะเป็นโรคที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการดำเนินชีวิต การกิน การอยู่ การออกกำลังกาย ในขณะที่ตัวคนเมืองก็แปลกแยกกับสภาพความเป็นอยู่ในเมืองที่เต็มไปด้วยสารพิษ ทั้งมลพิษในอากาศ สารพิษสารตกค้างในอาหาร เป็นวิถีชีวิตที่ห่างไกลจากธรรมชาติ การเกิดขึ้นของชีวิตจึงตอบสนองส่วนนี้ได้พอดี

สารคดี :

แล้วในแง่ความยั่งยืนของชีวิต จะฮือฮาแล้วก็หมดไปหรือไม่

ดร.โกมาตร :

อันนี้ต้องมาดูว่า การรวมตัวกันของชุมชนชีวิตมีความเข้มแข็งแค่ไหน คือการรวมตัวกันของคนที่น่าสนใจ ปฏิบัติตัวแบบชีวิต เพื่อให้สุขภาพของตนดีเป็นสิ่งที่ดีเพราะมันเกิดความเป็นชุมชนขึ้น แล้วก็เกื้อกูลต่อสมาชิก แทนที่แต่ละคนจะโดดเดี่ยว โดยเฉพาะสังคมในเมืองคนมันเหงา ไม่มีความเป็นชุมชน มันเกิดสิ่งที่ผมเรียกว่า ชุมชนชีวิต มีการรวมกลุ่มกันของคนที่น่าสนใจในเรื่องชีวิต แล้วก็หันกลับมาหาชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพื่อจะให้ตนเองดำรงอยู่ในกระแสสังคมได้ คือการย้อนชีวิตกลับมาให้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ มันไม่ใช่เรื่องง่ายนะ มันเป็นการทวนกระแสสังคม ทวนกระแสความสะดวกสบายเพราะกระแสสังคมปัจจุบันมันช่วยให้เราไปสู่การห่างเหินธรรมชาติ

ทีนี้คนที่ทวนกระแสสังคมมันจะทวนอยู่ไม่ได้นาน ถ้ามันขาดชุมชนเข้ามาช่วย อย่างพุทธศาสนาการเป็นสมณเพศมันการทวนกระแสสังคม ทวนกระแสกิเลสมันอยู่ได้ยาก พระพุทธเจ้าจึงกำหนดให้มันมีชุมชนสงฆ์เกิดขึ้นว่ามันต้องมีชุมชนขึ้นมารองรับ เพื่อที่จะให้ตนดำรงชีวิตแบบพรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ เพราะมันเป็นเรื่องยาก ชีวิตก็เหมือนกัน นอกจากนั้นแล้ว

การที่คนหันมาสนใจชีวิตกันมากขึ้น มันบอกเราว่าสุขภาพของเรามีความสลับซับซ้อนมากกว่าที่ระบบการแพทย์ระบบใดระบบเดียวจะรองรับได้ และผมคิดว่าที่ผ่านมาสถาบันการแพทย์แผนปัจจุบันอาจจะมี การผูกขาดความถูกต้องและมีอำนาจมากเกินไป ปรากฏการณ์ชีวิตที่ได้รับการตอบสนองหรือการตอบรับอย่างกว้างขวางจากสังคม ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าบุคคลเหล่านี้อยากทวงอำนาจในการดูแลตัวเอง จะมีความรู้สึกว่ายากกำหนดชะตาชีวิตของตัวเองได้มากขึ้นกว่าการที่จะต้องไปขึ้นกับหมอ แล้วหมอก็มักจะ ไม่ฟัง หรือพูดกับเขาไม่ดี เพราะฉะนั้นสถาบันการแพทย์กำลังถูกท้าทายโดยผู้ป่วยบางกลุ่มที่รู้สึกว่า ตัวเองสูญเสียอำนาจกำหนดชะตาชีวิตของตัวเอง ตัวเองถูกลดคุณค่าหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลงเมื่อไปพบแพทย์ ในแง่นี้อาจเป็นบทเรียนที่แพทย์เองก็ต้องปรับตัวและสังคมไทยก็ต้องมีวุฒิภาวะเพียงพอที่จะ

ยอมรับความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพ ต้องถือว่าความหลากหลายทางการแพทย์เป็นความร่ำรวยทางวัฒนธรรม เป็นภูมิปัญญาที่สามารถนำมาใช้สร้างสรรค์สังคมไทยให้มีสุขภาพดีได้ด้วย